

АНОТАЦІЯ

Кобченко М. Ю. Менеджмент ефективності землекористування сучасних аграрних підприємств. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 073 «Менеджмент» (галузь знань 07 «Управління та адміністрування»). – Полтавська державна аграрна академія Міністерства освіти і науки України, Полтава, 2020.

У дисертаційній роботі обґрунтовано теоретичні положення та запропоновано практичні рекомендації щодо менеджменту ефективності землекористування сучасних аграрних підприємств.

Узагальнення зовнішніх та внутрішніх проблем землекористування сучасних аграрних підприємств в умовах глобалізації, зокрема технологічних та кліматичних змін, дозволило визначити, що забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств в Україні суттєво залежить від стану земельних ресурсів.

Сформовано авторське тлумачення поняття «організаційно–економічний механізм управління ефективним землекористуванням аграрних підприємств» як сукупність інструментів і методів впливу на процеси використання земельних ресурсів та пов'язаних із цим трансформаційних процесів у господарській активності аграрних підприємств для забезпечення соціально-економічного зростання та розширеного відтворення природних ресурсів.

Суттєвою проблемою менеджменту ефективності землекористування аграрних підприємств визначено відсутність довгострокового стратегічного плану дій із чіткими цільовими постановками, що формує умови розвитку симбіозу інтересів екологічної та соціальної підсистем сучасного аграрного підприємства. Для кожного рівня управління підприємством обираються критерії оптимальності, які дають можливість сформулювати поняття «лендменеджмент» як системи управління землекористуванням, яка представлена ієрархією взаємно погоджених критеріїв інтенсивності землекористування, орієнтованих на отримання необхідного для забезпечення

беззбитковості обсягу сільськогосподарської продукції, з оптимальною агроекологічною інвестиційною активністю, орієнтованою на вкладання у підтримання стабільного рівня продуктивного потенціалу земельних ресурсів.

Доведено, що сучасна система оцінки менеджменту ефективності землекористування за умови визначення переваг від використання земельних ресурсів для сільськогосподарського виробництва повинна мати багатоальтернативний погляд на призначення та використання площі аграрних підприємств. Оскільки землекористування аграрних підприємств є штучним антропогенним втручанням у природні системи для отримання економічних переваг, під час оцінки менеджменту ефективності землекористування аграрних підприємств пропонується розраховувати потенційний збиток від конкретного виду землекористування в конкретних умовах.

Представлений аналіз ефективності землекористування в системі менеджменту аграрного підприємства дав змогу визначити зони землекористування за принципом агроекологічних і ґрунтових особливостей та узагальнити показники рівня екологічності сільськогосподарського землекористування аграрних підприємств.

На основі проведеного аналізу економічної та екологічної ефективності землекористування визначено проблеми в системі менеджменту аграрного підприємства. Досліджено управлінський аспект проведеної типологізації землекористування для формування стратегії екологізації розвитку аграрних підприємств, що дало змогу скласти дендрограму класифікації характеру землекористування аграрних підприємств та кластерів ефективності землекористування за питомими витратами гумусу та питомим прибутком, на основі чого сформована система управління, яка враховує агроекологічні умови виробничих програм аграрних підприємств з дотриманням позитивного балансу гумусу.

Представлений параметричний аналіз уможливив оцінити систему менеджменту землекористування аграрних підприємств за умови оптимізації витрат. Для оцінки стану та параметрів поточного землекористування

використано двоетапний аналіз, побудовано матриці виграшів у системі ігрового моделювання організаційної поведінки на першому етапі та тривимірні поверхневі контурні карти для оцінки розподілу учасників на другому етапі. За допомогою цього прийому запропоновано виявляти складні нелінійні взаємозв'язки між основними параметрами системи менеджменту землекористування аграрних підприємств.

Сформовано концептуальні засади менеджменту ефективного землекористування аграрних підприємств з урахуванням майнової та інвестиційної здатності суб'єктів господарювання. Акцентовано, що визначення ефективності сільськогосподарського землекористування ґрунтується на розробці концепції оптимізації структури господарської активності, при цьому критерій максимізації поточної прибутковості аграрних підприємств та критерій максимізації інвестиційної ефективності мають протилежно спрямовану систему цілей, досягнення яких практично неможливе, тому що обидва ці критерії пов'язані через інтенсивність землекористування.

Представлена модель вибору режиму інтенсивності землекористування аграрним підприємством з оптимальною агроекологічною інвестиційною активністю дає можливість актуалізувати систему агроекологічного інвестування, тобто цілеспрямованого процесу управління інтенсивністю господарської діяльності аграрного підприємства для забезпечення ефективності сільськогосподарського землекористування, здійснюваного шляхом оптимального розподілу результатів господарської діяльності по каналах реінвестування та поточного споживання створеного аграрним підприємством продукту у довгостроковому періоді.

Результати узагальнення дали змогу визначити обмеження інтенсивності землекористування як процесу реінвестування частини основної та побічної продукції у виробничу систему аграрного підприємства для відновлення потенціалу природних ресурсів загалом та земельних ресурсів зокрема. Представлений алгоритм функціонування механізму організації ресурсоорієнтованого землекористування аграрного підприємства дав змогу за

допомогою розрахункових процедур пропонованого алгоритму та математичних засобів динамічного програмування Белмана сформувані умови економічного обґрунтування плану агроекологічного реінвестування основної продукції через оптимізацію режиму інтенсивності землекористування в аграрному підприємстві.

Адаптована модель менеджменту ефективності землекористування аграрних підприємств дала змогу визначити варіанти технологічних рішень для отримання максимального еколого-економічного ефекту на кожному етапі та розрахувати динаміку зміни продуктивного стану земельних ресурсів аграрного підприємства за прийнятою моделлю оптимальної інтенсивності землекористування. Змодельовано оптимальні управлінські реакції керівництва аграрних підприємств на зміни в економічних та екологічних параметрах землекористування на етапі виробництва ячменю, кукурудзи на зерно, цукрового буряку, озимої пшениці, гороху, для чого сформовано оптимальний план землекористування аграрних підприємств, які спеціалізуються на вирощуванні зернових і технічних культур з урахуванням найгірших та найкращих технологічних умов землекористування.

Проведено проектування системи управління землекористуванням конкурентоспроможного аграрного підприємства на основі агроекологічного інжинірингу як модифікації систем ведення сільського господарства шляхом застосування екологічних принципів відповідального управління на основі апробації інвестиційних проєктів виробництва органічних добрив з біогазу, що дає змогу отримати економічні переваги від продукції з низьким ринковим попитом і суттєво підвищити ефективність землекористування та конкурентоспроможність аграрного підприємства загалом.

Ключові слова: аграрне підприємство, агроекологічне інвестування, агроекологічний інжиніринг, землекористування, лендменеджмент, менеджмент ефективності, організаційно-економічний механізм управління ефективним землекористуванням.

ABSTRACT

Kobchenko M. Yu. Management of efficient land use of modern agrarian enterprises. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Thesis for a Doctor's of Philosophy degree in specialty 073 "Management" (field of study 07 "Management and administration"). – Poltava State Agrarian Academy of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Poltava, 2020.

The thesis substantiates the theoretical statements and offers practical recommendations for the management of efficient land use of modern agrarian enterprises.

The generalization of external and internal problems of land use of modern agrarian enterprises in the context of globalization, in particular technological and climate change, enabled to find out that the competitiveness of agrarian enterprises in Ukraine greatly depends on the condition of land resources.

The author's interpretation of the notion "organizational and economic mechanism of the management of efficient land use of agrarian enterprises" as a set of tools and methods to influence the processes of land use and related transformation processes in the economic activity of agrarian enterprises for ensuring the socio-economic growth and expanded reproduction of natural resources is formed.

The lack of a long-term strategic action plan with clear targets, which creates the conditions for the development of a symbiosis of interests of environmental and social subsystems of modern agrarian enterprises, is identified as a major problem of the management of efficient land use of agrarian enterprises. For each level of enterprise management, optimality criteria are selected, which make it possible to formulate the notion "land management" as a land management system, which is represented by a hierarchy of mutually agreed criteria of land use intensity focused on obtaining the volume of agrarian production necessary for ensuring break even, with optimal agroecological activity oriented on the investment in maintaining a stable level of productive potential of land resources.

It is proved that the modern assessment of the management of efficient land

use, assuming the benefits from the use of land resources for agricultural production are determined, should have a multi-alternative view on the purpose and use of the area of agrarian enterprises. Since land use of agrarian enterprises is an artificial anthropogenic intervention in natural systems for obtaining economic benefits, when assessing the management of efficient land use of agrarian enterprises, it is proposed to calculate the potential loss from a particular type of land use under specific conditions.

The presented analysis of efficient land use in the management system of an agrarian enterprise made it possible to determine zones of land use according to agroecological and soil peculiarities and to generalize the indicators of the level of environmental friendliness of agricultural land use of agrarian enterprises.

Based on the analysis of economic and environmental efficient land use, the problems in the management system of an agrarian enterprise are identified. The managerial aspect of the typology of land use for the formation of the strategy of ecologization for the development of agrarian enterprises is studied, which enabled to make a dendrogram of the classification of the land use nature of agrarian enterprises and clusters of efficient land use by humus unit costs and profit per unit. From this, the management system which considers agroecological conditions of production programs of agrarian enterprises in observance of positive balance of humus is developed.

The presented parametric analysis made it possible to assess the land management system of agrarian enterprises subject to cost optimization. For assessing the condition and parameters of the current land use, a two-stage analysis was used, winning matrices in the system of game modeling of organizational behavior at the first stage and three-dimensional surface contour maps to assess the distribution of participants at the second stage are developed. Using this technique, it is proposed to identify complex nonlinear relationships between the main parameters of the land management system of agrarian enterprises.

The conceptual foundations of the management of efficient land use of agrarian enterprises taking into account property and investment ability of economic entities

are formed. It is emphasized that determining the efficiency of agricultural land use is based on the development of the concept of optimizing the structure of economic activity, in this respect, the criterion of maximizing the current profitability of agrarian enterprises and the criterion of maximizing investment efficiency have a contra-directional system of goals, which are virtually impossible to achieve because both of these criteria are linked by land use intensity.

The presented model for selecting the intensity mode of land use by an agrarian enterprise with optimum agroecological investment activity makes it possible to actualize the system of agroecological investment, that is, a focused process of managing the intensity of economic activity of an agrarian enterprise to ensure the efficiency of agricultural land use carried out by optimal distribution of economic activity results throughout the channels of reinvestment and current consumption of the product created by an agrarian enterprise in the long run.

The results of generalization made it possible to determine the limitation of land use intensity as a process of reinvestment of a part of the main and secondary products in the production system of an agrarian enterprise to restore the potential of natural resources in general and land resources in particular. The presented algorithm of functioning of the mechanism for resource-oriented land use of an agrarian enterprise allowed us by means of calculation procedures of the offered algorithm and mathematical means of Belman's dynamic programming to form the conditions of economic substantiation of the plan of agroecological reinvestment of main products through the optimization of the regime of land use intensity in an agrarian enterprise.

The adapted model of the management of efficient land use of agrarian enterprises allowed us to determine the options of technological solutions to obtain the maximum environmental and economic effect at each stage and to calculate the dynamics of changes in the productive state of land resources of an agrarian enterprise according to the adopted model of optimal intensity of land use. The optimal managerial reactions of the management of agrarian enterprises to changes in economic and environmental parameters of land use at the stage when producing

barley, grain maize, sugar beet, winter wheat, pea are modeled, for which the optimal plan of land use of agrarian enterprises specializing in cultivation of grain and industrial crops is formed taking into account the worst and best technological conditions of land use.

The land management system of a competitive agrarian enterprise is designed on the basis of agroecological engineering as a modification of agricultural management systems by applying environmental principles of responsible management based on the approbation of investment projects for the production of organic fertilizers from biogas, which enables to obtain economic benefits from products with low market demand and significantly increase the efficiency of land use and the competitiveness of an agrarian enterprise as a whole.

Key words: agrarian enterprise, agroecological investment, agroecological engineering, land use, land management, efficiency management, organizational and economic mechanism of the management of efficient land use.

Список публікацій здобувача

Статті у монографіях:

1. Kobchenko M. Yu. Modern reasons regarding the necessity of changing the agricultural land use system. *Менеджмент XXI століття: глобалізаційні виклики*: монографія / за ред. І. А. Маркіної. Полтава: Видавництво «Сімон», 2017. С. 393–401. (0,595 друк. арк.).

2. Kobchenko M. Two ways of win-win policy in agriculture land-use. *Theory and practice of social, economic and technological changes*: monog. Prague: Nemoros s.r.o., 2018. pp. 380–388. (0,512 друк. арк.).

3. Kobchenko M. International aspects of management of land resource for costumers' interest. *Management of the 21st century: globalization challenges*: monograph in edition I. Markina. Prague: Nemoros s.r.o., 2018. pp. 237–243. (0,593 друк. арк.).

4. Kobchenko M. Peculiarities of the land relations system in Ukraine on the basis of sustainable development. *Security of the XXI century: national and geopolitical aspects*: collective monograph in edition I. Markina. Prague: Nemoros s.r.o., 2019. pp. 101–105. (0,426 друк. арк.).

5. Kobchenko M. Economic levers improvement of rational land use of agricultural enterprises. *Management of the 21st century: globalization challenges*: collective monograph in edition I. Markina. Issue 2. Prague: Nemoros s.r.o., 2019. pp. 177–182. (0,288 друк. арк.).

6. Kobchenko M. Designing of land use of a competitive agricultural enterprise. *Security management of the XXI century: national and geopolitical aspects*: collective monograph in edition I. Markina. Issue 2. Prague: Nemoros s.r.o., 2020. pp. 308–321. (0,381 друк. арк.).

Статті, що входять до НМБД Web Of Science:

7. Syomych M., Markina I., Kobchenko M. Ecologization of land use and agricultural leading enterprises. *Sustainable Leadership for Entrepreneurs and Academics*. 2018. Prague Institute for Qualification Enhancement (PRIZK)

International Conference «Entrepreneurial and Sustainable Academic Leadership» (ESAL 2018). P. 443-453 URL: <https://www.springer.com/us/book/9783030154943#aboutAuthors> (**Web Of Science**) (Особистий внесок автора: розроблено методичний підхід до аналізу типів сільськогосподарського землекористування аграрних підприємств, 0,595/0,29 друк. арк.).

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав та у виданнях України, які включені до міжнародних баз даних

8. Markina I., Kobchenko M. The development of intersectoral resource—using mode to improving the efficiency of land use. *Modern Science – Moderni veda*. 2017. № 5. pp. 14–22. (Особистий внесок автора: представлено концепцію підвищення ефективності сільськогосподарського землекористування за рахунок розширення його функціонального навантаження на основі глибокої переробки основної та побічної продукції, 0,64/0,32 друк. арк.).

9. Кобченко М. Ю. Сучасна система землеробства як ефективна складова політики «подвійного виграшу» в аграрному землекористуванні. *Вісник Сумського національного аграрного університету: Серія «Економіка і менеджмент»*. 2017. №12(74). С. 57–62. (**Google Scholar**) (0,62 друк. арк.).

10. Кобченко М. Ю. Інформатизація землекористування як захід підвищення ефективності використання земельних ресурсів. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2017. №5(84). С. 152–159. (**Index Copernicus**) (0,618 друк. арк.).

11. Маркіна І. А., Кобченко М. Ю. Формування політики управління якістю ґрунтів системи аграрного землекористування в контексті глобальних проблем. *Економічний форум*. № 3. 2018. С. 11–15. (**Index Copernicus, Google Scholar**) (Особистий внесок автора: визначено заходи реалізації політики «подвійного виграшу» в системі менеджменту ефективного землекористування, 0,358/0,18 друк. арк.).

12. Маркіна І. А., Кобченко М. Ю. Передумови ефективного

землекористування аграрних підприємств у системі соціально–економічного розвитку України. *Причорноморські економічні студії*, 2018. Випуск 33. С. 95–101. **(Indexed in the ICI Journal Master List)** (Особистий внесок автора: доведено необхідність організації органічного виробництва як соціально–орієнтованого напрямку ефективного землекористування, 0,558/0,28 друк. арк.).

13. Кобченко М. Ю., Маркіна І. А. Параметричний аналіз системи землекористування за умов оптимізації витрат. *Вісник Одеського національного університету*. 2018. Т. 23. Вип. 3(68). С. 105–111. **(Index Copernicus, Google Scholar)** (Особистий внесок автора: розроблено алгоритм визначення поточного стану землекористування та оцінки техніко–економічних параметрів проєктів щодо ведення екологоспрямованого землекористування, 0,566/0,28 друк. арк.).

14. Маркіна І. А., Кобченко М. Ю. Сутність землекористування та засоби управління його ефективністю. *Підприємництво і торгівля: збірник наукових праць* / редакц. кол.: Куцик П. О., Апопій В. В., Семак Б. Б. та ін. Львів: Видавництво Львівського торговельно–економічного університету, 2019. Вип. 25. С. 94–98. **(Ulrich's Periodicals, Index Copernicus, Google Scholar, World Cat)** (Особистий внесок автора: систематизовано сучасні засоби управління ефективністю землекористування 0,567 друк. арк.).

15. Кобченко М. Ю. Методичні основи оцінки ефективності сільськогосподарського землекористування. *Український журнал прикладної економіки*. 2019. Том 4. № 3. С. 237–244. **(Index Copernicus, WorldCat, Google Scholar, Windows Live Academic, ResearchBible, Open Academic Journals Index)** (0,55 друк. арк.).

16. Кобченко М. Ю. Концептуальні засади організації ефективного землекористування аграрних підприємств. *Український журнал прикладної економіки*. 2019. Том 4. № 4. С. 86–93. **(Index Copernicus, WorldCat, Google Scholar, Windows Live Academic, ResearchBible, Open Academic Journals Index)** (0,589 друк. арк.).

17. Кобченко М. Ю. Формування моделі ефективного

землекористування аграрних підприємств. *Бізнес-Навігатор*. Випуск 6.1–1 (56). 2019. С. 200–208. (**Index Copernicus**) (0,658 друк. арк.).

Статті у наукових фахових виданнях України:

18. Кобченко М. Ю. Практичні моделі формування сталого сільськогосподарського землекористування. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії*. Вип. 1 (12). 2016. С. 90–96. (0,524 друк. арк.).

Праці апробаційного характеру:

19. Кобченко М. Ю. Перспективи формування конкурентного потенціалу підприємства. *Управління ресурсним забезпеченням господарської діяльності підприємств реального сектору економіки*: матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Полтава, ПДАА, 28 жовт. 2016 р.). Полтава: РВВ ПДАА, 2016. С. 63–66. (0,125 друк. арк.).

20. Кобченко М. Ю. Ефективне землекористування як основа управління конкурентоспроможністю підприємств. *Економічний розвиток: теорія, методологія, управління*: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Будапешт–Прага–Київ, 28–30 листоп. 2016 р.). Будапешт–Прага–Київ, 2016. С. 298–301. (0,125 друк. арк.).

21. Кобченко М. Ю. Фактор сільськогосподарських земель при проектуванні моделі ефективного сільськогосподарського землекористування. *Наукові розробки, передові технології, інновації*: збірник наукових праць та тез наукових доповідей за матеріалами IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Прага–Брно–Київ, 06–08 трав. 2017 р.). К.: НДІСР. 2017. С. 441–444. (0,188 друк. арк.).

22. Кобченко М. Ю. Аналіз сучасних напрямів альтернативного землеробства як основи ефективного землекористування конкурентоспроможного агропідприємства. *Менеджмент XXI століття: глобалізаційні виклики*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 11–12 трав. 2017 р., ПДАА). Полтава: Сімон, 2017. С. 244–248. (0,223 друк. арк.).

23. Кобченко М. Ю. Сучасні проблеми та інноваційні рішення в ресурсокористуванні сільськогосподарського підприємства. *Інноваційне підприємництво: стан та перспективи розвитку*: зб. матеріалів II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 29–30 березня 2017 р., КНЕУ). К.: КНЕУ, 2017. С. 212–214. (0,125 друк. арк.).

24. Кобченко М. Ю. Проектування програм сталого розвитку управління земельними ресурсами. *Забезпечення сталого розвитку економіки: проблеми, можливості, перспективи*: матеріали доповідей Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 16–17 лютого 2018 р., Ужгородський національний університет) / за заг. ред. М. М. Палінчак, В. П. Приходько, А. Krynski. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 87–89. (0,223 друк. арк.).

25. Кобченко М. Ю. Оптимізація землекористування на основі економіко–екологічного моделювання. *Економіка і культура України в світових глобалізаційних процесах: позиціювання і реалії*: Тези доповідей III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 21–22 березня 2018 р., Київський національний університет культури і мистецтв). Ч. 3. Київ: Вид. центр КНУКіМ. 2018. С. 263–265. (0,165 друк. арк.).

26. Кобченко М. Ю. Підвищення ефективності землекористування заходами інформатизації. *Менеджмент XXI століття: глобалізаційні виклики*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 19 квітня 2018 р., ПДАА). Полтава: ПП «Астроя», 2018. С. 214–217. (0,134 друк. арк.).

27. Kobchenko M. Yu. The definition of the model of perspective agricultural land use. *Eastern European studies: economics, education and law*. Proceeding of the International Scientific Conference (Bulgaria, Burgas, June 7–8, 2018). Volum 1. Burgas: Publishing House FLAT Ltd–Burgas, 2018. pp. 86–88. (0,125 друк. арк.).

28. Кобченко М. Ю. Методика дослідження переорієнтації землекористування традиційних господарств в екологізованому напрямі. *Modern economic research: theory, methodology, strategy*: Proceedings of the

International scientific conference (Kielce, Poland, September 28th, 2018). Part II. Kielce: Baltija publishing, 2018. pp. 37–39. (0,155 друк. арк.).

29. Кобченко М. Ю. Оцінка поточного землекористування сільськогосподарських підприємств. *Управління розвитком соціально-економічних систем*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 8–9 листоп., 2018 р., ХНТУСГ). Харків: ХНТУСГ, 2018. С. 54–57. (0,125 друк. арк.).

30. Кобченко М. Ю., Маркіна І. А. Екологічність землекористування Полтавського регіону. *Нові виклики для аграрного сектору України в умовах глобалізації*: матеріали Міжнар. наук.-практ. студ. конф. (м. Київ, 14 листопада 2018 р., НУБіП України). Київ: НУБіП України, 2018. С. 62–64. (Особистий внесок автора: визначено рівень екологічності землекористування аграрних підприємств, 0,096 друк. арк.).

31. Кобченко М. Ю. Класифікація характеру землекористування агропідприємств Полтавської області. *Економічний розвиток: теорія, методологія, управління*: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Прага, Чехія, 26–28 листоп., 2018 р.). Nemoros s.r.o, Prague, 2018. С. 203–205. (0,108 друк. арк.).

32. Кобченко М. Ю. Особливості процесу переходу до екологічного землекористування підприємств. *Менеджмент XXI століття: глобалізаційні виклики*: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. за ред. І. А. Маркіної (м. Полтава, 23-24 квітня 2019 р., ПДАА). Полтава: Сімон, 2019. С. 291–293. (0,085 друк. арк.).

33. Кобченко М. Ю. Формування та використання систем землеробства з екологічно спрямованими елементами. *Наукові розробки, передові технології, інновації*: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Прага, Чехія, 06-08 травня 2019 р.). Prague: Nemoros s.r.o., 2019. С. 290–293. (0,196 друк. арк.).